

REKREACYJNA ROLA LASÓW W SZWECJI

Tomasz Paluch

Abstrakt

Rozwój cywilizacyjny społeczeństw powoduje wzrost zapotrzebowań względem większości dziedzin nauki w tym także nauk leśnych. Dlatego obecnie na całym świecie dąży się do wprowadzenia wielofunkcyjnego modelu lasu i związanej z nim zrównoważonej gospodarki leśnej, której podstawową zasadą jest dążenie do zachowania trwałości lasów oraz powiększania zasobów leśnych i ciągłości ich użytkowania. Wielofunkcyjny model lasu zakłada, że ekosystemy leśne biologicznie zdrowe, o składzie gatunkowym zgodnym z siedliskiem i racjonalnie użytkowane, zapewniają równocześnie spełnianie wszystkich funkcji lasu: produkcyjnych, ekologicznych społecznych. Te ostatnie kształtują korzystne warunki zdrowotne i rekreacyjne dla społeczeństwa, wzbogacają rynek pracy, wzmacniają obronność kraju oraz zapewniają rozwój kultury, nauki i edukacji ekologicznej społeczeństwa.

W dzisiejszych czasach coraz więcej uwagi poświęca się funkcjom ochronnym i społecznym lasów. Pierwszym, ze względu na niekorzystny wpływ industrializacji na środowisko przyrodnicze oraz błędy popełnione w przeszłości, a związanych głównie ze sposobem zagospodarowania lasu; drugim, ze względu na coraz to większe potrzeby społeczeństwa w głównej mierze związane również z postępowaniem cywilizacyjnym. W krajach rozwiniętych coraz więcej uwagi poświęca się rekreacji i aktywnemu wypoczynkowi na łonie natury, gdyż taki sposób spędzania wolnego czasu ma pozytywny wpływ na zdrowotną kondycję społeczeństwa. Wdrażanie takich zachowań wiąże się jednak z dużymi nakładami finansowymi, które poszczególne państwa przeznaczają na stworzenie odpowiednich warunków dla powszechnej rekreacji jak również na promowanie takiego stylu życia.

Abstrakt

Swedes are often said to have a strong relationship with nature, and nature for Swedes can be regarded as being represented by forests. This relationship with the forest is still close, but public use is changing from harvesting towards purely recreational. This can be observed in results showing small changes between 1977 and 1997 in the pattern of forest recreation, and for the preferences of different for-

est w środowiskach. To provide opportunities for frequent forest visits, it should be possible to get to the forest on foot. This implies that residential areas should be planned to have the closest forest preferably within one kilometre.

This thesis describes how great of importance the forests, as place for recreation, are for Swedish society and what are the reasons of such close relationship with nature. How looks the legal background of using forests for outdoor recreation and what kind of activities are the most often practised by Swedes in the forest. It describes also many researches generally based on polling of the population and connected with society's preferences according to recreational forests and outdoor activities cultivated by Swedish society.

The author in this thesis wanted to show how the problem of recreational function of the forests is solved in Sweden and what kind of endeavours in this country are undertaken to fulfil all social demands on this field.

Cel pracy

Celem poniższej pracy jest przedstawienie preferencji szwedzkiego społeczeństwa w zakresie rekreacyjnego wykorzystania lasów, sposobu prowadzenia na ten temat badań oraz stopnia i rodzaju działań zaspakajających społeczne potrzeby w tym zakresie. Autor chciał ukazać w jaki sposób w Szwecji postrzegany jest temat rekreacyjnego wykorzystania lasów.

Materiały i metodyka

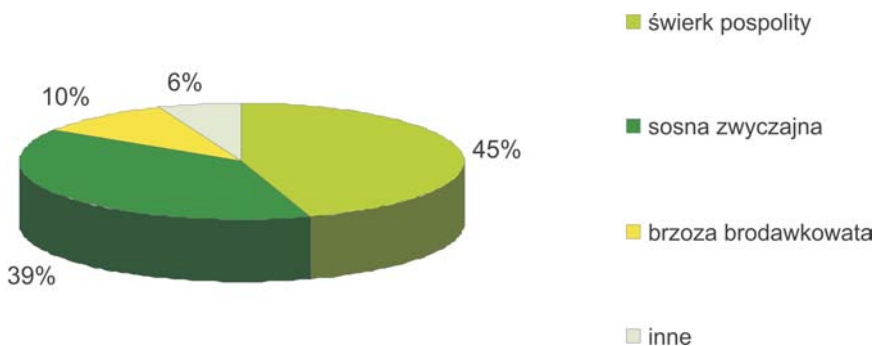
Poniższa praca stanowi w głównej mierze przegląd literatury, jak również jest wynikiem obserwacji i doświadczeń autora zdobytych podczas rocznych studiów w Szwecji w okresie od sierpnia 2001 do czerwca roku 2002. Literatura wykorzystana do poniższego opracowania to głównie publikacje w języku angielskim. Stanowi to pewne ograniczenie metodologiczne biorąc pod uwagę, że większość prac w tym zakresie została napisana i opublikowana w języku szwedzkim i jest niedostępnych dla autora ze względów czysto lingwistycznych. W związku z tym, niektóre z aspektów związanych z rekreacyjną funkcją lasów, jak również z wpływem społeczeństwa na środowisko leśne, nie zostały w tej pracy zamieszczone.

Ogólne informacje o Szwecji i o szwedzkich lasach

Szwecja jest trzecim co do wielkości państwem w Europie, a jej całkowity obszar to 41 mln hektarów. W porównaniu z powierzchnią kraju wielkość populacji szwedzkiej jest niewielka i wynosi tylko 8,9 milionów ludzi, co daje 22 mieszkańców na km² (Ekelund, Liedholm 2000). W ciągu ostatnich 100 lat zaludnienie wzrosło o około 75%, ale obecnie przyrost ludności kształtuje się na poziomie 0,02% i dzięki imigrantom jest dodatni.

obecnie większość, bo aż 80% Szwedów mieszka w miastach lub w ich najbliższym sąsiedztwie, natomiast pozostałe 20% zamieszkuje tereny wiejskie, które znajdują się głównie na południu Szwecji i zajmują 8% powierzchni kraju (Ekelund, Liedholm 2000).

Lasy zajmują obecnie 22,9 mln ha, co stanowi 55% obszaru Szwecji. Głównymi gatunkami lasotwórczymi są: świerk pospolity, sosna zwyczajna i brzoza brodawkowata (ryc. 1). W południowej i centralnej Szwecji wiek rębności dla świerka wynosi od 45 do 80 lat, dla sosny od 60 do 90 lat, dla brzozy - 35, dla buka - 80 i dla dęba 90 lat. Na północy kraju dopuszczalne wieki rębności dla poszczególnych gatunków są wyższe, co wiąże się m.in. z surowszym klimatem i w wyniku tego z krótszym okresem wegetacyjnym (Ekelund, Liedholm 2000).

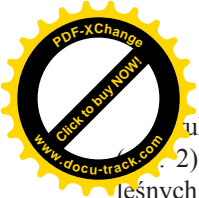

Ryc. 1. Procentowy udział głównych gatunków drzew lasotwórczych w Szwecji (na podstawie Ekelund, Liedholm 2000).

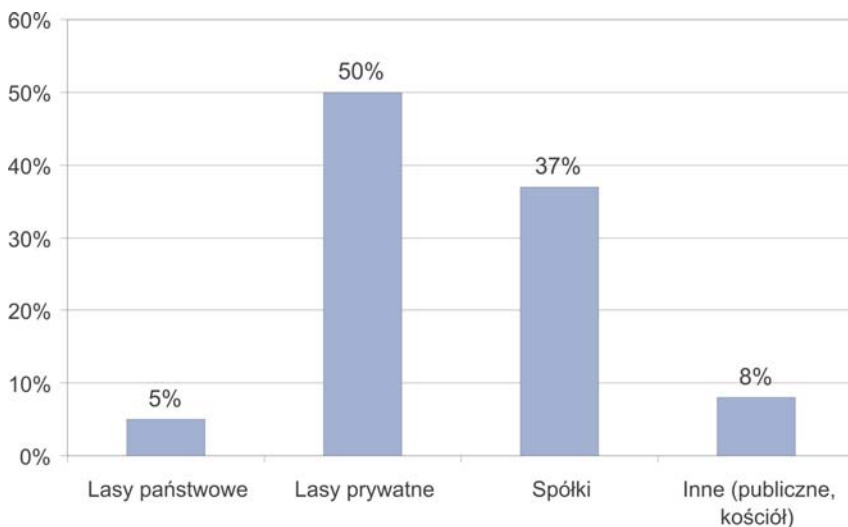
Fig. 1. Percentage of main (stand creating) tree species in Sweden (Ekelund, Liedholm 2000)

Od mniej więcej lat 20 XX w. zapas na pniu w Szwecji wzrósł o ponad 60% i wynosi 3 000 mln m³, a roczny przyrost masy na pniu wynosi prawie 100 mln m³ (Ekelund, Liedholm 2000).

Obecnie prawie wszystkie zabiegi wykonywane w szwedzkich lasach są silnie zmechanizowane. Rozwój mechanizacji był głównie podyktowany zmniejszeniem uciążliwości i stopnia ryzyka wykonywanych prac, jednak bardzo często, zwłaszcza na północy kraju, również brakiem pracowników. Obecnie w większości przypadków ścinka drzew wykonywana jest przy pomocy harvesterów jedynie w wypadku terenów trudnodostępnych (kamieniste zbocza) używa się pił łańcuchowych. Do czyszczeń w młodnikach używane są spalinowe wykaszarki (Ekelund, Liedholm 2000).

Struktura własnościowa szwedzkich lasów jest znacznie odmienna niż w Polsce (rys. 2). 50% lasów należy do prywatnych właścicieli, 37% do przedsiębiorstw leśnych, 8% stanowią lasy publiczne należące do władz lokalnych lub kościoła, a **tylko 5% jest własnością państwa (!)**. Powierzchnia lasów należących do prywatnych właścicieli jest większa na południu niż na północy kraju. Obecnie w Szwecji jest zarejestrowanych około 350 000 prywatnych właścicieli, z których jedna trzecia to kobiety. Przeciętna wielkość obszaru lasu prywatnej własności wynosi 47 hektarów (Ekelund, Liedholm 2000). Przy takiej strukturze własnościowej szwedzkich lasów państwo może jedynie pośrednio, poprzez władzę legislacyjną, wpływać na prowadzoną gospodarkę leśną.

Ryc. 2. Struktura własnościowa szwedzkich lasów w % (na podstawie Ekelund, Liedholm 2000).

Fig. 2. Ownership structure of Swedish forests (Ekelund, Liedholm 2000)

Do 2000 r. około 10,3 mln ha lasów w Szwecji zostało certyfikowanych. Jak dotąd około 11 000 właścicieli poddało certyfikacji swoje lasy według norm jednego z dwóch systemów FSC (Forest Stewardship Council) lub PEFC (Pan European Forest Certification). Szwedzkie standardy certyfikacji FSC zostały zaadoptowane przez międzynarodową FSC w Meksyku w 1998 roku. Duże obszary kompleksy leśne oraz lasy należące do państwa zostały certyfikowane według standardów FSC (Ekelund, Liedholm 2000). Sektor leśnictwa podlega pod Ministerstwo Przemysłu, Zatrudnienia i Komunikacji. Narodowa Komisja ds. Leśnictwa (Na-

tion (Board of Forestry - Skogsstyrelsen) jest centralną jednostką administracyjną odpowiedzialną w stosunku do dziesięciu Regionalnych Komisji ds. Leśnictwa (Regional Forestry Boards - Skogsvardsstyrelsen), które dzielą się na 95 obębów (Forestry Districts - Skogsvardsdistrikt). Narodowa Komisja ds. Leśnictwa ponosi odpowiedzialność za wdrażanie do praktyki polityki leśnej państwa zatwierdzonej przez rząd. Szwedzka Administracja Leśna (Swedish Forest Administration), na którą składają się Narodowa Komisja ds. Leśnictwa i jej regionalne jednostki, wywiera wpływ na prywatnych właścicieli lasów poprzez dostarczanie informacji, udzielanie rad i rekompensat finansowych oraz poprzez kontrolę legislacyjną. Oprócz tego Szwedzka Administracja Leśna jest odpowiedzialna za informowanie społeczeństwa, przeprowadzanie inwentaryzacji obszarów chronionych oraz za ochronę siedlisk leśnych (Wastenson et al. 1990).

Za finansowanie badań naukowych w zakresie leśnictwa oraz wprowadzanie do praktyki nowych metod i technologii ponosi odpowiedzialność rząd szwedzki. Państwo pełni także rolę doradczą, mediacyjną i edukacyjną względem różnych grup społecznych związanych z leśnictwem (Ekelund, Dahlin 1997).

Wielofunkcyjne leśnictwo w Szwecji

Już w latach 70 XX w. termin wielofunkcyjne leśnictwo był od czasu do czasu używany przez szwedzkich leśników. Według Hultman (za Hytönen 1995) produkcja drewna była traktowana jako główny cel szwedzkiego leśnictwa i jak twierdzono nie istniał konflikt pomiędzy produkcją a innymi funkcjami lasu. Uważano, że wielofunkcyjność jest już praktykowana w Szwecji, ponieważ istnieje obszerna sieć aktów prawnych, które mają na uwadze wszystkie ważne konflikty mogące powstać przy równoczesnym produkcyjnym i pozaprodukcyjnym użytkowaniu lasu. W 1990 r. Szwedzkie Ministerstwo Rolnictwa powołało specjalną komisję w celu zrewidowania polityki leśnej oraz ustawodawstwa w tym zakresie. Raport przedstawiony po zakończeniu prac zawierał m. in. definicję wielofunkcyjności. Według tej definicji wielofunkcyjne leśnictwo obejmuje wszystkie funkcje pełnione przez las, które zapewniają zabezpieczenie odnawialnego surowca drzewnego, biotopu dla roślin i zwierząt, warunków dla rekreacji, wartości kulturowych i estetycznych, pastwisk dla hodowców reniferów oraz produktów uboczniego użytkowania lasu, takich jak owoce runa leśnego czy też zwierzyna. Wszystkim tym komponentom powinno się poświęcać znaczną uwagę na obszarach zalesionych. Balans pomiędzy poszczególnymi funkcjami zależy od naturalnych kondycji oraz potrzeb społeczeństwa i przemysłu. Raport podkreślał również, że ogół użytkowania powinien być rozpatrywany pod względem wielofunkcyjności. Szwedzki parlament zatwierdził nową politykę leśną w maju 1993 r. (Hytönen 1995).

Prawo i polityka leśna

Najnowsza ustawa o lasach została zatwierdzona przez szwedzki rząd razem z nową polityką leśną w 1993 roku. Oba te dokumenty stawiają przed szwedzkim leśnictwem dwa równoważne cele: produkcję i ochronę środowiska leśnego. Szwedzka strategia zmierzająca do spełnienia tych zadań, a zwłaszcza ochrony przyrody oparta jest na podziale odpowiedzialności pomiędzy przemysł i społeczeństwo. Polityka leśna wyodrębnia dodatkowo jeszcze jedno zadanie. Leśnictwo szwedzkie powinno charakteryzować się wielofunkcyjnością, co oznacza, że przy zagospodarowaniu lasów muszą być brane pod uwagę takie elementy jak gospodarka dziko występującą fauną i florą, myślistwo, hodowla reniferów i rekreacyjne wykorzystanie lasów. Polityka leśna oparta jest na idei dobrowolnej współpracy pomiędzy prywatnymi właścicielami, a państwem (Ekelund, Dahlin 1997). W ustawie o lasach w pierwszym artykule jest mowa o tym, że las jest naturalnym bogactwem narodowym; gospodarka leśna powinna być prowadzona w sposób zapewniający wysoką produktywność równocześnie z ochroną bioróżnorodności oraz powinna brać pod uwagę opinie społeczeństwa (The Swedish Forestry Act, 1993).

Lasy stanowią ponad połowę obszaru Szwecji tworząc bardzo specyficzny krajobraz. Istotne jest więc, aby prywatni właściciele oraz inne instytucje bezpośrednio związane z lasem, przeprowadzając zabiegi hodowlane, zwracali uwagę na ochronę przyrody. Broszura wydana przez Narodową Komisję ds. Leśnictwa (National Board of Forestry) zatytułowana Szwedzka ustawa o lasach, a skierowana w głównej mierze do prywatnych właścicieli lasów mówi m.in. o obowiązku ochrony bioróżnorodności i zabezpieczania dóbr kultury narodowej, a także o konieczności brania pod uwagę, podczas planowania zabiegów hodowlanych, aspektów społecznych (National Board of Forestry, 1995). Badania przeprowadzone w Szwecji dowodzą, że wszelkie zabiegi mające na celu ochronę walorów przyrodniczych (np. wydłużenie wieku rębności, tworzenie stref buforowych, ochrona drzewostanów na skalistych zboczach i terenach podmokłych) mają korzystny wpływ na walory rekreacyjne jak i krajobrazowe (Carlén et al. 1999). Tak więc prawo i polityka leśna, kładąc nacisk na produkcję i ochronę jako dwa równoważne cele szwedzkiego leśnictwa, realizuje pośrednio inne zadania, w tym także te mające znaczenie społeczne - rekreacyjne wykorzystanie lasów.

Prawo do publicznego dostępu

Prawo do publicznego dostępu (wstępu do lasu) jest unikalne i stanowi najważniejszą podstawę rekreacji w Szwecji. Nie jest to zalegalizowany akt prawny, lecz stanowi tradycję kultywowaną od pokoleń. Umożliwia swobodny dostęp wszystkim obywatelom do ziem będących w posiadaniu prywatnych właścicieli, kąpienia się w prywatnych akwenach, jak i żeglownia po nich oraz zbierania owoców runa leśnego w prywatnych lasach.

Jednak każdy z odwiedzających prywatną własność musi przestrzegać przepisów, które są spisane w lokalnych statutach i przepisach. Nie wolno m.in.

- powodować zniszczeń i zanieczyszczać ziemi,
- obłamywać gałęzi,
- zrywać kory, liści, żołądki, szyszek, orzechów,
- pozyskiwać żywicy z rosnących drzew i krzewów,
- zbierać dziko występujących roślin chronionych prawem,
- rozpalać ognisk gdy zagraża to środowisku, itd.

Prawo to opiera się w głównej mierze na zasadach dobrego wychowania i wysokiej kulturze osobistej.

Historia rekreacji w Szwecji

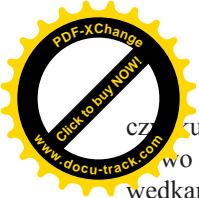
Szwedzi bardzo często podkreślają swój silny związek z przyrodą, a jedną z teorii tłumaczących tak bliski kontakt z naturą jest fakt, że Szwecja jest krajem leżącym na peryferiach kontynentu europejskiego i przez bardzo długi okres czasu jej rozwój był znacznie ograniczony.

Pierwsze miasta w Europie zaczęły powstawać w najbardziej korzystnych miejscach, wokół Morza Śródziemnego. Pozostała część populacji ludzkiej przez długi okres czasu rozprzestrzeniła się po kontynencie prowadząc koczowniczy tryb życia uzależniony w głównej mierze od myślistwa, zbieractwa i prymitywnego rolnictwa. Obszar, na którym taki styl życia utrzymywał się najdłużej stanowią kraje nordyckie, w których to dopiero 3000 lat temu pojawili się pierwsi stali osadnicy. Jednakże w krajach nordyckich kultura agrarna nigdy nie stała się tak popularna jak na południu Europy, a podstawowymi źródłami utrzymania były myślistwo, rybactwo i leśnictwo (Hörnsten, 2000). Pod koniec XIX w. dominująca część szwedzkiego społeczeństwa była wciąż bliżej związana ze środowiskiem wiejskim, pomimo rozpoczętej gwałtownej przemiany w naród zindustrializowany i zurbanizowany. Zmiany w społeczeństwie spowodowały napięcia, które zostały ustabilizowane poprzez stworzenie idei, początkowo związanej z burżuazją, lecz w późniejszym okresie przekształconej w ujednoczoną tożsamość narodową. Idea ta opierała się na miłości do przyrody i na nieskomplikowanym życiu, a wyrażała się tęsknotą za dawnym, spokojnym życiem na rodzinnych farmach. Ta stosunkowo współczesna idea jest drugim i prawdopodobnie najistotniejszym elementem umożliwiającym zrozumienie relacji pomiędzy szwedzkim społeczeństwem i przyrodą, a jej stworzenie stało się łatwiejsze odkąd sama przyroda została lepiej poznana (Hörnsten 2000).

Już w XVIII w. wśród zamożniejszej części społeczeństwa bardzo modne stały się letnie wyjazdy do uzdrowisk, gdzie dużym powodzeniem cieszyły się spacerunki w pobliskich lasach. W XIX w. ludzie z tych środowisk zaczęli spędzać letnie wakacje nad jeziorami, gdzie oprócz dotychczasowych form aktywnego wypo-

Fot. 1. Biegi w lesie są w Szwecji częstą formą spędzania wolnego czasu (fot. T. Paluch).
Photo 1. Runs in forest are very popular form of spending free time in Sweden (photo T. Paluch)

czymu mogli również zażyć orzeźwiającej kąpieli. W tym czasie w Anglii i w Szwecji tworzył się nowy styl życia kreujący nową modę i wizerunek dzentelmana, wędkarza i myśliwego. Anglicy zainteresowali się terenami górskimi w krajach europejskich (w tym również w Szwecji), co spowodowało rozbudowę infrastruktury turystycznej na tych obszarach, a mieszkańcy szwedzkich miast zaczęli naśladować nowe sposoby spędzania wolnego czasu. Od połowy lat 80. XIX w. wycieczki w góry stały się koniecznością w kręgach uprzywilejowanych, lepiej sytuowanych Szwedów. Mniej zamożni mieszkańcy miast musieli zadowolić się miejskimi parkami i pobliskimi lasami. Bardzo popularne wówczas stały się również różnego rodzaju kluby sportowe, które zrzeszały ludzi charakteryzujących się wyższym standardem życia. Wszystko to przyczyniło się do częstszych spacerów po lesie, również w celu zbierania jagód i grzybów oraz wycieczek łódkami po okolicznych akwenach, a w zimie bardzo popularne stało się łyżwiarstwo i narciarstwo (Wastenson et al. 1990).

Tak więc podstawowy model rekreacji został uformowany do około 1920 r. i jak dotąd niewiele się zmienił może jedynie pod względem wykorzystywanego sprzętu, który jest ciągle modernizowany wraz z rozwojem nowych technologii.

Sposoby aktywnego wypoczynku

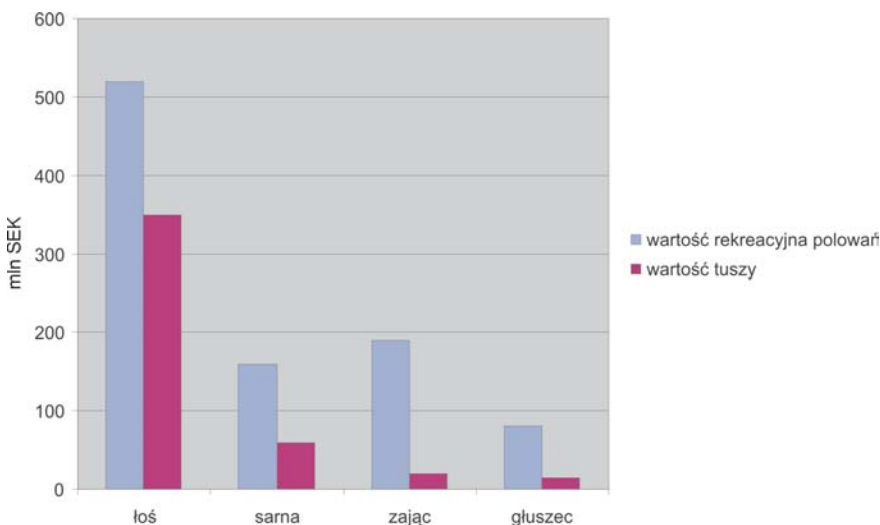
Wg Hörnsten (2000) skandynawska tradycja wypoczynku na wolnym powietrzu charakteryzuje się naturalnością i popularnością w odróżnieniu od sposobów aktywnego wypoczynku w Ameryce Północnej i kontynentalnej Europie, które cechuje komercjalizacja i specjalizacja. Od lat 60. XX w. większość sposobów aktywnego wypoczynku preferowanych przez szwedzkie społeczeństwo jest blisko związana z przyrodą. Są to m.in. spacery, zbieranie jagód, wycieczki rowerowe, myślistwo i wędkarstwo. Latem przeważają kąpiele w akwenach i spacery po lesie, a zimą spacery i narciarstwo. Najbardziej preferowanymi, a zarazem tanimi w utrzymaniu i eksploatacji miejscami aktywnego wypoczynku są obszary o charakterze przyrodniczym i rekreacyjnym, szlaki i ścieżki turystyczne oraz kąpieliska (Hörnsten 2000).

Myślistwo

Niegdyś myślistwo było postrzegane jako sposób zarobkowania, a nie jako spędzanie wolnego czasu. Polowania przyjęły formę rekreacji wraz z industrializacją i rozwojem nowych, łatwiejszych sposobów zapewnienia godziwego bytu (Wastenson et al. 1990). W Szwecji myślistwo idzie w parze z ochroną przyrody. Jest rozumiane jako długoterminowe użytkowanie odnawialnego zasobu naturalnego, jakim jest zwierzyna dziko żyjąca. Podstawową zasadą jest to, że wszystkie dzikie zwierzęta są chronione do czasu, gdy rozpoczyna się okres polowań na

poszczególne gatunki. Sezon łowiecki trwa od sierpnia do lutego. Prawo do polowania i zatrzymania upolowanej zwierzyny jest związane z własnością ziemi. Każdy właściciel ziemi ma prawo do polowań na swoim terenie. Musi jednak posiadać zezwolenie na posiadanie broni i spełniać wszystkie wymogi jej przetrzymywania. Przed otrzymaniem takiego zezwolenia kandydat na myśliwego uczęszcza do szwedzkiej szkoły myślistwa. Właściciel ziemski może odsprzedawać swoje prawo do polowań innym myśliwym organizując zbiorowe lub indywidualne polowania.

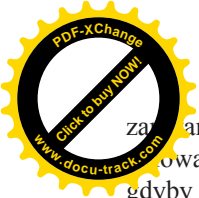
Od kilkudziesięciu lat najbardziej wartościowym gatunkiem zwierzyny łownej, biorąc pod uwagę rekreacyjne walory polowań, jest łoś (Ekelund, Liedholm 2000). Obecnie populacja tego gatunku jest szacowana na ponad 300 tys. osobników (Mattsson 1990). Myśliwych, którzy preferują polowania na łośie jest 237 tys. co stanowi 79% wszystkich myśliwych w Szwecji lub 3,5% wszystkich dorosłych mieszkańców.

Ryc. 3. Wartość rekreacyjna polowań i wartość tuszy w Szwecji (w mln. koron szwedzkich - SEK) w zależności od gatunku zwierzyny łownej (Mattsson 1990).

Fig. 3. Recreational value of hunting and value of carcasses in Sweden (mln SEK) depending on the species of the game (Mattsson, 1990)

W Szwecji przeprowadzono badania nad ekonomiczną wartością polowań na łośie wysyłając do 2 500 myśliwych kwestionariusze z pytaniami. Badania te dotyczyły sezonu łowieckiego od lipca 1986 do czerwca 1987 roku. Myśliwi zostali

zastrzeżeni m.in. o maksymalną kwotę jaką byliby skłonni zapłacić za możliwość polowania oraz ile maksymalnie wydaliby pieniędzy na tej samej jakości mięsie, gdyby mieli kupić je w sklepie. Na podstawie uzyskanych odpowiedzi otrzymano następujące wyniki (ryc. 3).

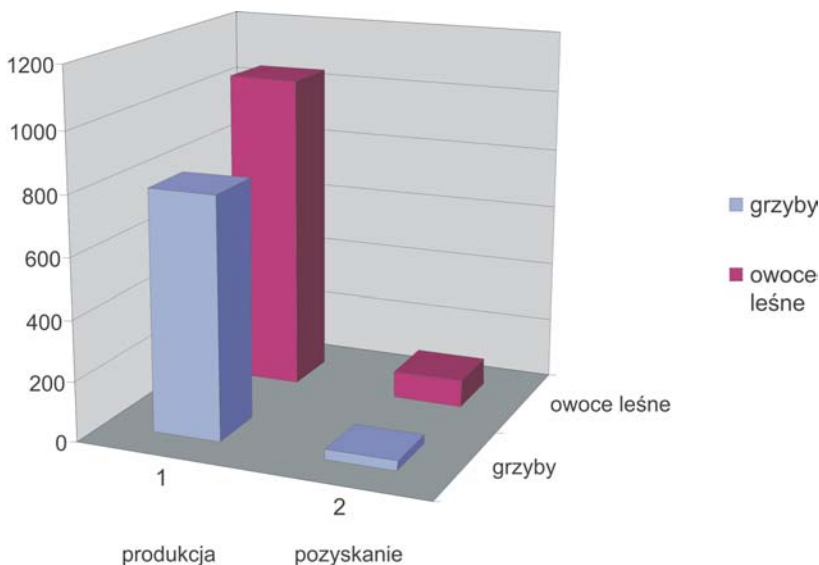
Ogólna wartość polowań na łosie stanowi 61% wszystkich polowań na wszystkie gatunki zwierząt. Mięso stanowi jedynie 40% wartości całego polowania, a resztę czyli 60% stanowią walory rekreacyjne, do których zaliczono również poroża i skóry. Jednakże odkąd polowania na łosie nie są w Szwecji ukierunkowane na zdobywanie trofeów wartość poroży i skór jest prawdopodobnie bardzo mała (Mattsson, 1990).

Zbieranie owoców runa leśnego

Dopiero w XIX w. w miastach pojawiło się zapotrzebowanie na dzikie jagody. Wcześniej, ze względu na brak opłacalności i możliwości długoterminowego przechowywania jak również ze względu na brak czasu, chłopci nie zajmowali się zbieractwem. Po wybudowaniu kolei i możliwości eksportu borówki brusznicy do Niemiec w okresie od 1890 do 1915 r. zbieranie jagód w południowej Szwecji stało się opłacalne. Dowodem rosnącego zapotrzebowania na dzikie jagody w XIX w. może być fakt, że wielu chłopów dzierżawiących ziemię było zobligowanych do dostarczenia właścicielowi majątku 30-50 litrów owoców rocznie. Ten podatek jagodowy był częścią dzierżawy. Zwyczaj ten zaniknął w 1910 r. (Wastenson et al. 1990).

Innym interesującym aspektem złotego wieku jagód był fakt braku swobodnego dostępu do ziem w południowej Szwecji. Było wówczas normalnym, że każdy, kto zbierał jagody na cudzej własności oddawał właścicielowi połowę zebranych owoców. Właściciele ziemscy poszli nawet dalej starając się uzyskać prawo do swoich jagód. Jednak projekt tej ustawy został odrzucony w 1916 roku. W dodatku niemiecki rynek został bezpowrotnie utracony, także od 1920 r. spadło zainteresowanie pozyskiwaniem jagód, z wyjątkiem lat 40. kiedy to rząd szwedzki zachęcał do zbierania owoców leśnych z powodu spadku importu innych owoców (Wastenson i in., 1990). Jak dotąd najważniejszym krokiem podjętym w 1981 r., w celu zwiększenia pozyskania owoców leśnych było wprowadzenie przepisu pozwalającego na zebranie i sprzedaż jagód o wartości do 5 000 SEK (szwedzkich koron) bez płaćenia żadnego podatku. Jeśli natomiast chodzi o grzyby, to w Szwecji nigdy nie istniała silna tradycja ich zbierania i spożywania. W okresie, gdy Szwecja była jedną z ważniejszych europejskich potęg próbowano wprowadzić modę na spożywanie grzybów, zwłaszcza trufl, smardzy, a nawet rydzów. Tylko że te były raczej sprowadzane z zagranicy, a nie pozyskiwane we własnych lasach. W XIX w. rząd szwedzki rozpoczął kampanię promującą spożywanie takich produktów jak grzyby, konina i porosty. Jednak nadal zainteresowanie społeczeństwa

tych artykułami było znikome. Obecnie ponad połowa szwedzkiego społeczeństwa nie zbiera grzybów, ale za to 80% populacji zbiera jagody leśne. Czynnikiem, który najbardziej zmienił stosunek Szwedów do zbierania grzybów była rozwijająca się turystyka. Zbieranie jagód i grzybów przybrało obecnie formę najczęściej wybieranego sposobu aktywnego wypoczynku latem i jesienią. Ale tylko niewielki procent grzybów i jagód z ogólnych możliwości produkcyjnych lasów jest zbierany w celu konsumpcji (ryc. 4). Badania wykazały, że pozyskanie jagód stanowi 7% ogółu produkcji, natomiast pozyskanie grzybów to tylko 3%. I pomimo że produkty te nie mają znaczącej wartości odżywczej, to jednak samo ich zbieranie pełni istotną rolę rekreacyjną w szwedzkim społeczeństwie (Wastenson et al. 1990).

Ryc. 4. Potencjalna produkcja i pozyskanie grzybów (w mln. kilogramów) oraz owoców leśnych (w mln. litrów) w Szwecji (na podstawie Wastenson et al. 1990).

Fig. 4. Potential production and harvesting forest mushrooms (mln kg) and forest fruits (mln ltr) in Sweden (Wastenson et al. 1990)

Parki narodowe i rezerваты przyrody

W Szwecji istnieje 26 parków narodowych, w których lasy zajmują łączną powierzchnię 40000 ha oraz 2100 rezerwatów przyrody zajmujących 830000 ha powierzchni leśnej (Ekelund, Liedholm 2000). Stosunkowo mała powierzchnia lasów w granicach parków narodowych wynika z faktu, że większość z nich została

utrudniona na terenach górskich. Wszystkie formy ochrony przyrody są częściowo niedostępne ze względu na prawo do publicznego dostępu. Pod warunkiem przestrzegania ogólnych zasad, można schodzić ze szlaków w parkach narodowych jak również zwiedzać rezerваты przyrody.

Przykładowo Park Narodowy Sarek jest drugim z kolei co do wielkości obszarem chronionym w Szwecji, a jego powierzchnia to 197000 hektarów. Został założony w 1909 r. ze względu na alpejski charakter gór z lodowcami i wąskimi dolinami. Jest on najbardziej dziki i niedostępny ze wszystkich parków narodowych. Flora jest raczej uboga, ale za to świat zwierząt jest wyjątkowo bogaty. Występują tam m.in. takie gatunki jak niedźwiedź brunatny, rosomak, ryś i lis polarny. Prawie zupełny brak infrastruktury turystycznej powoduje, że Park ten jest odwiedzany jedynie przez wyspecjalizowaną grupę turystów.

Park Narodowy Abisko powstał w 1903 r. wokół rzeki Abiskojakka początkowo jako obszar badawczy, a w 1909 roku, gdy w Szwecji powstało pierwsze prawo chroniące przyrodę, uzyskał pełnoprawny status parku narodowego. Obecnie zajmuje obszar 7700 ha (Swedish Environmental Protection Agency 1996). Abisko jest jednym z najbardziej słonecznych miejsc w kraju. Średnie roczne opady wynoszą 322 mm. Między innymi dlatego też, odkąd tylko dotarcie do Abisko nie sprawia większej trudności, park narodowy stał się najczęściej odwiedzany przez turystów jak również najdokładniej zbadany przez naukowców obszarem górskim. Istniały duże obawy, że wzmożony ruch turystyczny będzie miał negatywny wpływ na przyrodę. Jednak obecnie wpływ ludzi na naturalną roślinność jest mniejszy niż wypasanie reniferów przez Lapończyków, przez co najmniej 500 lat (Swedish Environmental Protection Agency 1996). Co więcej w Parku Narodowym Abisko dbając o zachowanie bogatej kultury Lapończyków dokonano rekonstrukcji jurt wykorzystywanych przez pasterzy podczas corocznych wypasów stad reniferów. Budowle te zostały wykonane przez miejscowych Lapończyków w taki sam sposób jak robili to ich przodkowie.

W Parku Narodowym Abisko bierze swój początek najdłuższy szlak turystyczny tzw. Kungsleden. Jego prawidłowa nazwa brzmi Królewska Droga (Kungsvägen), co podkreśla wyjątkową wartość szlaku dla szwedzkiego społeczeństwa. Cała trasa ma długość około 500 km i ciągnie się od Abisko, okrążając najwyższy szczyt Szwecji (Kebnekaise 2117 m n.p.m.) poprzez trzy parki narodowe. Cały szlak jest bardzo dobrze przygotowany i oznaczony, a liczne schroniska ułatwiają kilkudniową wędrowkę, dlatego w okresie letnich wakacji jest to najczęściej odwiedzany szlak turystyczny (STF - Svenska Turistföreningen 2000).

Lasy miejskie

We wszystkich nowoczesnych społeczeństwach powierzchnia terenu jest ograniczonym dobrem, a jej poprawne zaplanowanie i późniejsze zagospodarowanie

wartość jest bardzo skomplikowane i uzależnione od wielu czynników. Zespół badawczy zlecony przez szwedzki rząd do planowania przestrzennego twierdzi, że dostęp do obszarów wartościowych pod względem przyrodniczym, znajdujących się blisko terenów zabudowanych, jest równie ważny w środowisku zurbanizowanym jak funkcjonalna sieć dróg czy też dobrze rozwinięty system mieszkaniowy. Utrzymuje się również, że o przydatności terenów przyrodniczych decyduje w głównej mierze łatwość dostępu, a w związku z tym ułatwienie głównie dzieciom i młodzieży poznanie i zrozumienia przyrody (Hörnsten 2000).

W Szwecji podstawową rolę w tym zakresie pełnią lasy miejskie, gdzie liczba odwiedzających jest 250 razy większa niż w innych lasach (Hörnsten 2000, Wastenson et al. 1990). Lasy miejskie zostały zdefiniowane przez Narodową Komisję ds. Leśnictwa (National Board of Forestry) jako obszary leśne w pierwszej kolejności użytkowane rekreacyjnie, znajdujące się w pobliżu terenów zurbanizowanych lub innych udogodnień rekreacyjnych. Lasy te stanowią około 1% całej powierzchni leśnej (Hörnsten 2000). Obecnie w Szwecji proponuje się, aby obszary leśne przylegające do terenów zamieszkałych były zarządzane w sposób zaspakajający potrzeby społeczne. Unika się więc planowania tych obszarów jedynie ze względu na ochronę bioróżnorodności, jak miało to miejsce w latach 90. XX w. (Hörnsten 2000). **Lasy rekreacyjne powinny charakteryzować się długowiecznością, większym udziałem gatunków liściastych oraz alternatywnymi metodami odnowienia.** W lasach tych nie rezygnuje się z funkcji produkcyjnej, jednak koszt pozyskania surowca może być większy (Wastenson et al. 1990).

Sporo uwagi podczas planowania lasów miejskich poświęca się potrzebom dzieci mając na uwadze, że odległość tych lasów od miejsca zamieszkania może stanowić dużą przeszkodę i być przyczyną rzadszych wizyt dzieci w lesie. Jeśli chodzi natomiast o planowanie lasów rekreacyjnych na poziomie regionu to preferuje się tworzenie i przystosowywanie do celów rekreacyjnych rzadziej występujących środowisk leśnych, aby w ten sposób zaspokoić potrzeby bardziej wymagających grup społecznych (Hörnsten 2000).

Z powodu prawa do publicznego dostępu w Szwecji również prywatne lasy są wykorzystywane w celach rekreacyjnych. Właściciele muszą tolerować tę funkcję lasu dopóty, dopóki nie jest przyczyną w znacznym stopniu utrudniającą użytkowanie własności. Z drugiej strony istnieją, rzadko dziś używane, legalne sposoby do zmuszenia właścicieli, aby poświęcali więcej uwagi rekreacyjnemu wykorzystaniu lasów. Obecnie jeżeli planowanie lasów rekreacyjnych na większą skalę (np. w regionie) obejmuje wprowadzenie znacznych zmian w dotychczasowym zagospodarowaniu, to plany te mogą obejmować jedynie lasy publiczne. Na ewentualne wykonywanie takich planów w lasach prywatnych ich właściciel musi wyrazić zgodę. Bardzo często jednak lokalne władze wykupują prywatne lasy w pobliżu miast, aby stworzyć tam tereny rekreacyjne, które często przybierają formę rezerwatów przyrody (Hörnsten 2000).

Motywy spędzania wolnego czasu na świeżym powietrzu

Analizując czynniki, które mobilizują szwedzkie społeczeństwo do wypoczynku na świeżym powietrzu w pierwszej kolejności należałoby wymienić motywy społeczne, ideologiczne, edukacyjne i zdrowotne.

Jeśli chodzi o motywy ideologiczne, obecnie niezbyt silnie rozwinięte, to w Szwecji spełniły one swoje zadanie pod koniec XIX i na początku XX w. jako ujednolicona tożsamość narodowa. Motywy edukacyjne opierają się na przekonaniu, że wiedza o przyrodzie wynika z troski o otaczające nas środowisko, co z kolei może mieć wpływ na spędzanie wolnego czasu. Obecnie głównym czynnikiem motywującym Szwedów do aktywnego wypoczynku na świeżym powietrzu jest zdrowie. W skali kraju zaobserwowano, że brak aktywności fizycznej jest jednym z podstawowych czynników odpowiedzialnych za słabe zdrowie i przedwczesną śmierć wśród dorosłych i osób starszych w Szwecji. Spośród różnych sposobów aktywnego spędzania wolnego czasu potencjalnie największą możliwość zwiększenia aktywności ruchowej Szwedów przypisuje się spacerom (Hörnsten 2000). Naturalnym, a zarazem najbardziej odpowiednim środowiskiem do tego typu wypoczynku są tereny zielone, parki miejskie, lasy itp., które w znacznie większym stopniu przyczyniają się do regeneracji sprawności umysłowej społeczeństwa w przeciwieństwie do środowiska domowego i miejskiego.

Przyroda ma również pozytywny wpływ na dzieci. Grahn (za Hörnsten 2000) udowadnia, że dzieci uczęszczające do przedszkoli, w których mają większą możliwość do zabaw na świeżym powietrzu w naturalnym środowisku rzadziej chorują i posiadają lepszą sprawność ruchową od swoich rówieśników korzystających z typowych placów zabaw. Oprócz tego wielokrotnie dowiedziono, że pozytywny wpływ na aktywny wypoczynek w dorosłym życiu mają doświadczenia nabyte w dzieciństwie (Hörnsten 2000).

Preferencje społeczne

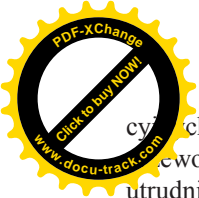
W wyniku ogólnego dostępu całego społeczeństwa szwedzkiego do wszystkich ziem od 1950 r. rozpoczęła się dyskusja nad potrzebą utworzenia lasów rekreacyjnych. Potrzeba ta wynikła w głównej mierze z faktu znacznego wpływu człowieka na krajobraz poprzez tworzenie monokultur i plantacji drzew szybkorosnących. Wprowadzenie mechanizacji w leśnictwie miało znaczący wpływ na charakter krajobrazu, zwłaszcza na południu Szwecji. Wcześniejsze duże pastwiska i znajdujące się na nich zadrzewienia składające się w głównej mierze z drzew gatunków liściastych zastąpione zostały monokulturami świerkowymi. Spowodowało to w połowie lat 60. XX w. liczne protesty zwłaszcza przeciwko dużym zrębom całkowitym masowo stosowanym w ówczesnym nowoczesnym, masowym leśnictwie (Wastenson et al. 1990).

Wiązanie z nowym prawem ochrony przyrody, stało się wówczas możliwe utworzenie rezerwatów przyrody z przeznaczeniem rekreacyjnym. Od tamtej pory sprawa potoczyła się bardzo szybko i obecnie istnieje ponad tysiąc rezerwatów, w których większość terenów jest chroniona ze względu na ich walory rekreacyjne (Wastenson et al. 1990).

W 1977 r. rozpoczęto badania nad preferencjami społeczeństwa względem typów lasów, które następnie powtórzono po dwudziestu latach. Głównym celem było sprawdzenie jak przedstawiają się zmiany upodobań społecznych w ciągu tego okresu czasu. Zbadano również częstość odwiedzania lasów, liczbę respondentów zbierających owoce runa leśnego oraz wartość lasów pierwotnych. Kwestionariusz oprócz pytań o częstotliwość odwiedzania lasu w czasie wolnym od pracy, odległość najbliższego lasu od miejsca zamieszkania oraz ilość zebranych jagód zawierał również 28 zdjęć różnych typów lasu, które respondenci mieli uszeregować zgodnie z preferencjami. Zdjęcia te reprezentowały większość najbardziej popularnych środowisk leśnych powstałych na skutek prowadzenia gospodarki leśnej według standardowych metod hodowli lasu preferowanych w latach 70. XX wieku. Kilka zdjęć przedstawiało las, w którym nie prowadzono żadnych zabiegów hodowlanych (Lindhagen, Hörnsten 2000). Typowy respondent odwiedza las raz na dwa tygodnie podczas zimy i raz w tygodniu w lecie. Najbardziej wyraźną zmianą pomiędzy rokiem 1977 i 1997 jest podwojenie się liczby osób, które odwiedzają las w porze zimowej więcej niż trzy razy w tygodniu. Ten wzrost odnosi się wyłącznie do grupy wiekowej powyżej 45 lat. 75 % respondentów mieszka nie dalej niż 2 km od lasu i jednocześnie uznaje tę odległość za korzystną. Badania nie wykazały żadnych znaczących różnic pomiędzy latami 1977-1997, jeśli chodzi o preferencje w stosunku do odległości od najbliższego lasu. Natomiast bardzo wyraźne zmiany nastąpiły w skłonnościach społeczeństwa do zbierania jagód. Liczba respondentów, którzy zbierają jagody w celu konsumpcji spadła znacząco. Spadek ten odnosi się do wszystkich grup wiekowych z wyjątkiem najmłodszej (16-24) i najstarszej (65-75). Ilość jagód zebranych przez poszczególne osoby również zmalała dając 70% spadek ogółu pozyskania (Lindhagen, Hörnsten 2000). Istnieje teoria, że spadek ten spowodowany jest zwiększeniem się populacji dużych, roślinożernych, dziko żyjących zwierząt, które poprzez zgrzyzanie krzewinek wpływają na zmniejszenie produkcji jagód. Jednak bardziej prawdopodobną jest teoria mówiąca, że wraz z intensyfikacją urbanizacji dochodzi do spadku zainteresowania tym sposobem aktywnego wypoczynku (Hörnsten 2000).

Badania wykazały niewielkie różnice między rokiem 1977 i 1997 jeśli chodzi o preferencje ankietowanych odnośnie typów lasów. W obu powtórzeniach najczęściej wybierane były zdjęcia przedstawiające dojrzały, prześwietlony drzewostan z możliwością swobodnego poruszania się po nim pieszo. Drzewostan taki w opinii większości respondentów jest najbardziej odpowiedni dla celów rekrea-

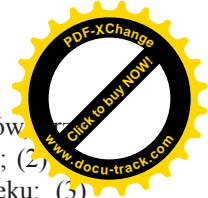
cy i ich. Najniżej ocenione pod tym względem zostały zdjęcia przedstawiające drzewostany z powalonymi drzewami lub pozostawionymi odpadami zrębów, które utrudniają pieszą turystykę (Lindhagen, Hörnsten 2000). Największe zróżnicowanie opinii ankietowanych odnosiło się do zdjęcia przedstawiającego las dziewiczy, który w 1997 r. został w porównaniu z rokiem 1977 oceniony jako bardziej odpowiedni dla rekreacji. W ciągu tych dwudziestu lat ochrona bioróżnorodności nabrała większego znaczenia dla Szwedów, co między innymi objawia się w rekreacyjnych preferencjach społeczeństwa.

Według Lindhagen i Hörnsten (2000) zmiany upodobań względem rekreacyjnego wykorzystania różnych typów lasów i rosnące zainteresowanie lasami dziewiczymi jest objawem powstania nowego ideologiczno-historycznego zjawiska w społeczeństwie szwedzkim i prowadzi do zmiany funkcji lasów z czysto produkcyjnej na rekreacyjną. Badania opinii przeprowadzone w okresie od lipca do sierpnia 1992 r. wśród turystów odwiedzających rejon Harasjöåla na południu Szwecji i rejon Arjeplog na północy kraju wykazały, że ocena lasów pod względem ich przystosowania dla turystyki byłaby wyższa gdyby drzewostany były mniej zwarte, a dostęp do ich wnętrza łatwiejszy. Również skład gatunkowy ma duże znaczenie, gdyż większość ankietowanych preferowałaby większy udział gatunków drzew liściastych. Jeśli natomiast chodzi o hodowlę i sposób zagospodarowania lasów to, aby zwiększyć walory turystyczne należałoby przede wszystkim zmniejszyć powierzchnię, a zwiększyć liczbę zrębów całkowitych. Gdy rozpatrujemy dostępność lasów pod kątem sieci dróg i parkingów leśnych, to zwiększenie ich liczby i dostępności zwiększa jednocześnie przydatność lasów do celów rekreacyjnych (Bostedt, Mattsson 1993).

Rekreacja, a hodowla lasu

W Szwecji sztuczne odnowienie na zrębie całkowitym jest zabiegiem hodowlanym, który już wielokrotnie był krytykowany przez społeczeństwo. Oczywistym jest fakt, że głównym powodem braku akceptacji dla tego sposobu zagospodarowania lasu ze strony różnych grup społecznych jest wrażenie pustyni, które powstaje po usunięciu drzewostanu. Trzeba mieć jednak na uwadze fakt, że na przykład myśliwi, jako bardzo wyspecjalizowana grupa społeczna, będą preferowali zręby całkowite ze względu na ich pozytywny wpływ na liczebność populacji zwierzyny łownej.

W 1992 r. przeprowadzono badania m.in. nad preferencjami społeczeństwa dotyczącymi krajobrazów leśnych uzyskanych poprzez stosowanie różnych systemów hodowlanych. W tym celu do 2000 respondentów zostały rozesłane ankiety, które oprócz pytań o wiek, płeć, wykształcenie, dochody itp. zawierały cztery komplety fotografii przedstawiających cztery różne drzewostany w różnych fazach rozwojowych. W drzewostanach przedstawionych na fotografiach zastosowano

cztery różne sposoby hodowlane: (1) odnowienie naturalne z nasienników w drzewostanie; (2) odnowienie naturalne z nasienniki te pozostały przez około 15 lat w nowym drzewostanie; (3) odnowienie naturalne z zębów, które są charakterystyczne dla drzewostanów z przeważającym udziałem drzew liściastych, a także zębów, które są charakterystyczne dla drzewostanów z przeważającym udziałem drzew iglastych; (4) odnowienie sztuczne na zrębie całkowitym; (5) odnowienie naturalne pod okapem drzewostanu. Respondenci mieli za zadanie odpowiedzieć, który z przedstawionych krajobrazów leśnych jest najczęściej przez nich spotykany podczas wypoczynku, a który według nich jest najbardziej odpowiedni dla celów rekreacyjnych (Mattsson, Li 1994). Z badań wynika, że najczęściej spotykanym krajobrazem leśnym jest ten uzyskany poprzez odnowienie naturalne pod okapem drzewostanu (32% respondentów), a najrzadziej będący wynikiem odnowienia sztucznego na zrębie całkowitym (15% respondentów). Według autorów pracy wynika to z różnych przyzwyczajeń i zachowań ludzi, którzy wybierają krajobraz leśny najbardziej odpowiadający ich preferencjom (Mattsson, Li 1994). Jednak większość ankietowanych wybrała fotografię przedstawiającą dojrzały drzewostan odnowiony naturalnie przy pomocy nasienników jako najbardziej odpowiedni dla celów rekreacyjnych, natomiast uprawa na zrębie całkowitym została wytypowana jako najmniej interesujący krajobraz. W związku z tym autorzy stwierdzili, że stosowane w Szwecji systemy hodowlane są właściwe, jednak ich stosunek procentowy powinien ulec zmianie na korzyść odnowień naturalnych, aby w ten sposób zostały zaspokojone potrzeby społeczeństwa (Mattsson, Li 1994).

Inni (Holgén et al. 2000) wymieniają z kolei kilka zabiegów hodowlanych, które mogą uatrakcyjnić drzewostan pod względem rekreacyjnym. Są to m.in. pozostawianie przestojów w młodym drzewostanie, skracanie okresu sztucznego odnowienia na zrębach całkowitych poprzez sprawne przygotowywanie gleby i natychmiastowe odnowienie dużymi sadzonkami, podkrzesywanie młodych drzewostanów aby ułatwić do nich dostęp, a także częstsze wykonywanie trzebieży w celu rozluźnienia zwarcia. Jednak najbardziej skuteczną metodą zwiększenia atrakcyjności drzewostanu pod względem rekreacyjnym jest wykorzystanie odnowienia naturalnego pod okapem, a w gruncie rzeczy doprowadzenie do powstania drzewostanów różnowiekowych.

W 1994 roku w Szwecji przeprowadzono badania opinii publicznej, na podstawie których stwierdzono, że większość z zabiegów hodowlanych mających na celu ochronę ekosystemu leśnego wpływa pozytywnie lub też w ogóle nie ma wpływu na rekreacyjne walory lasu. Zabiegi te to między innymi pozostawianie drzew z gniazdami ptaków drapieżnych bądź też drzew odpowiednich do budowy takich gniazd, drzew dziuplastych, przeszłorębnych drzew gatunków liściastych, martwych drzew gatunków iglastych, drzew na terenach podmokłych i stromych zboczach oraz tworzenie stref buforowych wokół jezior, rzek, bagien, zrębów i osad leśnych. Wszystkie te zabiegi miały mniej lub bardziej pozytywny wpływ na odczucia odwiedzających las respondentów biorąc pod uwagę przebywanie zarówno wewnątrz jak i na zewnątrz drzewostanu. Jedynym zabiegiem mającym

nie mającnie negatywny wpływ na przydatność drzewostanu dla rekreacji. Zostawianie w nim martwych, powalonych drzew. Większość wymienionych zabiegów ma bardziej pozytywny wpływ na odczucia ankietowanych, gdy drzewostan jest rozpatrywany jedynie pod względem wizualnym z zewnątrz (Carlén et al. 1999).

Zagrożenia dla lasów rekreacyjnych

Niektórzy znawcy tematu (Wastenson et al. 1990) wyróżniają trzy podstawowe czynniki, które mogą stanowić zagrożenie dla lasów rekreacyjnych. Pierwszy to fakt, że wszystkie tereny leśne znajdujące się blisko miast mogą zostać wykorzystane pod budowę domów, dróg, lotnisk, pól golfowych itd. Drugi to prowadzona w prywatnych lasach gospodarka leśna, która ma na celu zapewnienie jak najwyższego przychodu właścicielowi. Preferowanie zrębów całkowitych i wprowadzanie gatunków iglastych o krótkim wieku rębności (głównie świerk) nie sprzyja rozwojowi turystyki leśnej. Trzecim czynnikiem mogą być lokalne władze, które wprowadzając coraz to nowe udogodnienia powodują zatracenie się specyficznego charakteru lasów rekreacyjnych, tworząc z nich parki miejskie. Jednocześnie autorzy ci twierdzą, że wykupienie i urządzenie terenu pod rekreację jest jednym z tańszych rozwiązań, a wydatek na takie przedsięwzięcie nie przekracza 0,1% całkowitego budżetu w większości miast. Gdyby całkowity koszt inwestycji rozłożyć równomiernie na wszystkich podatników, to każdy z nich płaciłby około 10 SEK rocznie. Porównując natomiast koszty, to zagospodarowanie parku miejskiego jest dwudziestokrotnie droższe od zagospodarowania lasu rekreacyjnego. Przy czym nie wolno nam zapominać, że las w przeciwieństwie do parku przynosi nam również bezpośrednie korzyści finansowe (Wastenson et al. 1990).

Dyskusja i wnioski

We wszystkich ankietach wysyłanych do obywateli Szwecji las rekreacyjny był definiowany jako teren leśny (lecz nie park), który może być użytkowany jako miejsce wypoczynku na świeżym powietrzu na przykład poprzez spacer, zbieranie owoców runa leśnego czy też narciarstwo biegowe, jeździectwo i tym podobne dyscypliny sportowe (Hörnsten 2000). Preferencje wielu respondentów odnosiły się do typu lasu najczęściej przez nich wykorzystywanego w celach rekreacyjnych, czyli znajdującego się najbliżej miejsca zamieszkania, gdy natomiast pozostała część ankietowanych wypowiedziała się o lasach jakie byłyby najlepsze do tego celu, bardzo często pomijając te najbliższe położone (Hörnsten 2000).

Czy można zatem stwierdzić, że generalnie preferowane są takie lasy, jakie występują w naszym otoczeniu i do jakich jesteśmy przyzwyczajeni? Jest to bardzo prawdopodobne jednak musimy pamiętać, że w dzisiejszych czasach gwałtow-

ny rozwój cywilizacyjny i powstawanie nowych technologii ma ogromny wpływ na prowadzoną w lasach gospodarkę, a w związku z tym na ogólny wizerunek lasów. Tak więc na przykład szybki postęp mechanizacji prac w leśnictwie zmienił strukturę lasów i tym samym mógł negatywnie wpłynąć na odczucia estetyczne ludzi korzystających ze środowiska leśnego jako miejsca wypoczynku. Poza tym analizując historię rozwoju rekreacji w Szwecji można wywnioskować, że bardzo duży wpływ na rozwój tego sposobu wypoczynku ma zamożność społeczeństwa. Im naród jest bogatszy tym ludzie mają więcej czasu i środków finansowych, aby spędzić aktywnie wolny czas. Jeśli natomiast zamożność idzie w parze ze świadomością pozytywnego wpływu lasu na zdrowie i kondycję psychiczną, to środowisko leśne staje się automatycznie najlepszym miejscem do wypoczynku.

Tworzenie więc specjalnych obszarów leśnych, których jedynym zadaniem będzie zaspakajanie rekreacyjnych potrzeb obywateli wydaje się koniecznością wraz ze wzrostem konsumpcyjnego charakteru społeczeństw. Jednocześnie trzeba pamiętać o ogromnych kosztach takich inwestycji, które wynikają z konieczności stworzenia całej infrastruktury turystycznej, jak np. parkingi leśne, pola biwakowe, szlaki turystyczne czy też publikowanie broszur informacyjnych i leśnych przewodników turystycznych. Oprócz tego trzeba pamiętać o kosztach związanych ze zmianą sposobu zagospodarowania lasu oraz z powstawaniem szkód wynikających z dużej frekwencji ludzi na takim obszarze. Dlatego między innymi nie wolno zapominać o konieczności ekologicznego kształcenia społeczeństwa, które ma na celu zapoznanie ludzi z otaczającą ich zewsząd przyrodą, i uświadomienia im, że jesteśmy w dużym stopniu od przyrody uzależnieni. Nie możemy więc traktować jej jak coś, co nam się należy, lecz miejsce życia, człowiek bowiem jest tylko elementem większej całości. Dlatego też w Szwecji już od najmłodszych lat dzieci są uświadamiane w tym zakresie i edukacja ta kontynuowana jest przez cały okres szkolny. Poza tym swobodny kontakt ze środowiskiem przyrodniczym, zapewniony przez prawo do publicznego dostępu, ma pozytywny wpływ na świadomość ekologiczną dzieci i młodzieży, a w związku z tym i dorosłych. Aby przekształcić typowy las gospodarczy w rekreacyjny, trzeba najpierw poznać upodobania lokalnych społeczności i wspólnie z nimi zdecydować o funkcjach, jakie ma taki las spełniać. Bardzo istotną rolę w tym zakresie spełniają wszelkie ośrodki naukowe mogące przeprowadzić odpowiednie badania i sondaże jak również władze lokalne z nimi współpracujące.

Literatura

Bostedt G., Mattsson L. 1993, The value of forest nature for tourism and the effects of forestry modifications. W: Results from two Swedish case studies, Arbetsrapport 163, Sveriges Lantbruksuniversitet.

arlén O., Mattsson L., Atlegrim O., Sjöberg K. 1999, Cost efficiency in balancing environmental objectives in forestry. W: Journal of Environmental Management 55: 111-125.

Ekelund H., Dahlin C. G. 1997, Development of the Swedish Forests and Forest Policy during the last 100 Years. W: National Board of Forestry.

Ekelund H., Liedholm H. 2000, Silva Provobis - Forest for People. W: Forest and environment in Sweden. National Board of Forestry.

Holgén P., Mattsson L., Li C. Z. 2000, Recreational values of boreal forest stand types and landscapes resulting from different silvicultural systems: An economic analysis. W: Journal of Environmental Management 60: 173-180.

Hörnsten L. 2000, Outdoor Recreation in Swedish Forests - Implications for Society and Forestry, Department of Forest Management and Products, Swedish University of Agricultural Sciences, Uppsala.

Hytönen M. 1995 - History, evolution and significance of the multiple-use concept, Multiple-use Forestry in the Nordic Countries, s. 43-65, Finish Forest Research Institute

Lindhagen A., Hörnsten L. 2000 - Forest recreation in 1977 and 1997 in Sweden: changes in public preferences and behaviour, Forestry (2000) 2, Vol. 73, Institute of Chartered Foresters

Mattsson L. 1990 - Moose Management and the Economic Value of Hunting: Towards Bioeconomic Analysis, Scandinavian Journal of Forest Research (1990) 5, s. 575-581

Mattsson L., Li C.-Z. 1994 - How do Different Forest Management Practices Affect the Non-timber Value of Forests?-an Economic Analysis, Journal of Environmental Management (1994) 41, s. 79-88

National Board of Forestry 1995 - Swedish Forestry Act, Sweden

STF - Svenska Turistföreningen 2000 - Kungleden - Sweden's longest ski and hiking trail

Swedish Environmental Protection Agency 1996 - National Parks in Norrbotten County. Abisko and Vadvetjakka.

Wastenson L., Helmfrid S., Elg M., Syrén M. 1990, The Forests. National Atlas of Sweden, Department of Human Geography, Stockholm University.

Tomasz Paluch

ul. Krakowska 3-5/9

46-200 Kluczbork

tomasz-paluch@tlen.pl